

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര
പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോധ്യാകാണ്ഡേ

॥ ഏകനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

ശ്രീ രംഗരാമാനുജ മഹാദേശികൻ

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര
പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ ഏകനവതിതമഃ സർഗഃ ॥

ഭരദ്വാജേന സസൈന്യസ്യ ഭരതസ്യ ദിവ്യഃ സത്കാരഃ

കൃതബുദ്ധിം നിവാസായ
തത്രൈവ സ മുനിസ്തദാ |
ഭരതം കേകയീപുത്ര -
മാതിഥ്യേന ന്യമന്ത്രയത് || 2.91.1 ||

അബ്രവീദ് ഭരതസ്ത്യേനം
നന്വിദം ഭവതാ കൃതം |
പാദ്യമർഘ്യമമാതിഥ്യം
വനേ യദുപപദ്യതേ || 2.91.2 ||

അഥോവാച ഭരദ്വാജോ
ഭരതം പ്രഹസന്നിവ |
ജാനേ ത്വാം പ്രീതിസംയുക്തം
തുഷ്യേസ്ത്വം യേന കേനചിത് || 2.91.3 ||

സേനായാസ്തു തവൈവാസ്യഃ
കർതുമിച്ഛാമി ഭോജനം |
മമ പ്രീതിർയഥാരൂപാ
ത്വമർഹോ മനുജർഷഭ || 2.91.4 ||

കിമർഥം ചാപി നിക്ഷിപ്യ
 ദൂരേ ബലമിഹാഗതഃ |
 കസ്മാന്നേഹോപയാതോഽസി
 സബലഃ പുരുഷർഷഭ || 2.91.5 ||

ഭരതഃ പ്രത്യുവാചേദം
 പ്രാഞ്ജലിസ്തം തപോധനം |
 ന സൈന്ധവേനോപയാതോഽസ്ഥി
 ഭഗവൻ ഭഗവദ്ഭയാത് || 2.91.6 ||

രാജന്താ ഹി ഭഗവൻ നിത്യം
 രാജപുത്രേണ വാ തഥാ |
 യത്തതഃ പരിഹർതവ്യാ
 വിഷയേഷു തപസ്വിനഃ || 2.91.7 ||

വാജിമുഖ്യാ മനുഷ്യാശ്ച
 മത്താശ്ച വരവാരണാഃ |
 പ്രച്ഛാദ്യ ഭഗവൻ ഭൂമിം
 മഹതീമനുയാന്തി മാം || 2.91.8 ||

തേ വൃക്ഷാനുദകം ഭൂമി -
 മാശ്രമേഷുടജാംസ്തഥാ |
 ന ഹിംസ്യൂരിതി തേനാഹ -
 മേക ഏവാഗതസ്തതഃ || 2.91.9 ||

ആനീയതാമിതഃ സേനേ -
 ത്യാജന്തേപ്തഃ പരമർഷിണാ |
 തഥാനുചക്രേ ഭരതഃ
 സേനായാഃ സമുപാഗമം || 2.91.10 ||

അഗ്നിശാലാം പ്രവിശ്യാഥ
 പീത്വാപഃ പരിമുജ്യ ച |
 ആതിഥ്യസ്യ ക്രിയാഹേതോ -
 ര്വിശ്വകർമാണമാഹ്വയത് || 2.91.11 ||

ആഹ്വയേ വിശ്വകർമാണ -
 മഹം തൃഷ്ടാരമേവ ച |
 ആതിഥ്യം കർതുമിച്ഛാമി
 തത്ര മേ സംവിധീയതാം || 2.91.12 ||

ആഹ്വയേ ലോകപാലാംസ്ത്രീൻ
 ദേവാൻ ശക്രപുരോഗമാൻ |
 ആതിഥ്യം കർതുമിച്ഛാമി
 തത്ര മേ സംവിധീയതാം || 2.91.13 ||

പ്രാകുസ്രോതസശ്ച യാ നദ്യ -
 സ്തിര്യകുസ്രോതസ ഏവ ച |
 പൃഥിവ്യാമന്തരിക്ഷേ ച
 സമായാന്ത്വദ്യ സർവശഃ || 2.91.14 ||

അന്യാഃ സ്രവന്തു മൈരേയം
 സുരാമന്യാഃ സുനിഷ്ഠിതാം |
 അപരാശ്ചോദകം ശീത -
 മിക്ഷുകാണ്യരസോപമം || 2.91.15 ||

ആഹ്വയേ ദേവഗന്ധർവാൻ
 വിശ്വാവസുഹൊഹുഹൂൻ |
 തഥൈവാപ്സരസോ ദേവ -
 ഗന്ധർവൈശ്വാപി സർവശഃ || 2.91.16 ||

ഘൃതാചീമമ വിശ്വാചീം
 മിശ്രകേശീമലംബുഷാം |
 നാഗദന്താം ച ഹേമാം ച
 സോമാമദ്രികൃതസ്ഥലീം || 2.91.17 ||

ശക്രം യാശ്യാപതിഷ്ഠന്തി
 ബ്രഹ്മാണം യാശ്വ ഭാമിനീഃ |
 സർവാസ്തുംബുരുണാ സാർധ -
 മാഹ്യയേ സപരിച്ഛദാഃ || 2.91.18 ||

വനം കുരുഷു യദ് ദിവ്യം
 വാസോഭുഷണപത്രവത് |
 ദിവ്യനാരിഹലം ശശ്വത്
 തത്കൗബേരമിഹൈവ തു || 2.91.19 ||

ഇഹ മേ ഭഗവാൻ സോമോ
 വിധത്താമന്നമുത്തമം |
 ഭക്ഷ്യം ഭോജ്യം ച ചോഷ്യം ച
 ലേഹ്യം ച വിവിധം ബഹു || 2.91.20 ||

വിചിത്രാണി ച മാൽയാനി
 പാദപപ്രച്ഛുതാനി ച |
 സുരാദീനി ച പേയാനി
 മാംസാനി വിവിധാനി ച || 2.91.21 ||

ഏവം സമാധിനാ യുക്ത -
 സ്തേജസാപ്രതിമേന ച |
 ശിക്ഷാസ്വരസമായുക്തം
 സുവ്രതശ്ചാബ്രവീൻമുനിഃ || 2.91.22 ||

മനസാ ധ്യായതസ്തസ്യ
 പ്രാങ്മുഖസ്യ കൃതാഞ്ജലേഃ |
 ആജഗ്മുസ്താനി സർവാണി
 ദൈവതാനി പൃഥക് പൃഥക് || 2.91.23 ||

മലയം ദർഭുരം ചൈവ
 തതഃ സ്വേദനുഭോജനിലഃ |
 ഉപസ്പൃശ്യ വവൗ യുക്ത്യാ
 സുപ്രിയാത്മാ സുഖം ശിവഃ || 2.91.24 ||

തതോദ്ഭവർഷന്ത ഘനാ
 ദിവ്യാഃ കുസുമവൃഷ്ടയഃ |
 ദേവദുന്ദിഘോഷശ്ച
 ദിക്ഷു സർവാസു ശുശ്രൂവേ || 2.91.25 ||

പ്രവവുശ്ചോത്തമാ വാതാ
 നന്യതുശ്ചാപ്സരോഗണാഃ |
 പ്രജഗുർദേവഗന്ധർവാ
 വീണാഃ പ്രമുമുചുഃ സ്വരാൻ || 2.91.26 ||

സ ശബ്ദോ ദ്യാം ച ഭൂമിം ച
 പ്രാണിനാം ശ്രവണാനി ച |
 വിവേശോച്ചാവചഃ ശ്ലക്ഷ്ണഃ
 സമോ ലയഗുണാൻവിതഃ || 2.91.27 ||

തസ്മിന്നേവംഗതേ ശബ്ദേ
 ദിവ്യേ ശ്രോത്രസുഖേ നൃണാം |
 ദദർശ ഭാരതം സൈന്യം
 വിധാനം വിശ്വകർമ്മണഃ || 2.91.28 ||

ബഭൂവ ഹി സമാ ഭൂമിഃ
 സമന്താത് പഞ്ചയോജനം |
 ശാദ്യലൈർബഹുഭിശ്ചരണാ
 നീലവൈദ്യുര്യസന്നിഭൈഃ || 2.91.29 ||

തസ്മിൻ ബിൽവാഃ കപിത്ഥാശ്ച
 പനസാ ബീജപൂരകാഃ |
 ആമലക്യോ ബഭൂവുശ്ച
 ചൂതാശ്ച ഫലഭൂഷിതാഃ || 2.91.30 ||

ഉത്തരേഭ്യഃ കുരുഭ്യശ്ച
 വനം ദിവ്യോപഭോഗവത് |
 ആജഗാമ നദീ സൗമ്യാ
 തീരജൈർബഹുഭിർവൃതാ || 2.91.31 ||

ചതുഃശാലാനി ശുഭ്രാണി
 ശാലാശ്ച ഗജവാജിനാം |
 ഹർമ്യപ്രാസാദസംയുക്ത -
 തോരണാനി ശുഭ്രാനി ച || 2.91.32 ||

സിതമേഘനിഭം ചാപി
 രാജവേഷ്മ സുതോരണം |
 ശുക്ലമാൽയകൃതാകാരം
 ദിവ്യഗന്ധസമുക്ഷിതം || 2.91.33 ||

ചതുരസ്രമസംബാധം
 ശയനാസനയാനവത് |
 ദിവ്യൈഃ സർവരസൈര്യുക്തം
 ദിവ്യഭോജനവസ്ത്രവത് || 2.91.34 ||

ഉപകൽപിതസർവ്വാനം
 ധൗതനിർമലഭാജനം |
 ക്ലൃപ്തസർവാസനം ശ്രീമ -
 ത്യാസ്തീർണ്യശയനോത്തമം || 2.91.35 ||

പ്രവിവേശ മഹാബാഹു -
 രനുജ്ഞാതോ മഹർഷിണാ |
 വേശ്മ തദ് രത്നസമ്പൂർണം
 ഭരതഃ കൈകയിസുതഃ || 2.91.36 ||

അനുജഗ്മുശ്ച തേ സർവേ
 മന്ത്രിണഃ സപുരോഹിതാഃ |
 ബഭൂവുശ്ച മുദാ യുക്താ -
 സ്തം ദൃഷ്ട്വാ വേശ്മസംവിധിം || 2.91.37 ||

തത്ര രാജാസനം ദിവ്യം
 വൃജനം ഛത്രമേവ ച |
 ഭരതോ മന്ത്രിഭിഃ സാർധ -
 മഭ്യവർത്ത രാജവത് || 2.91.38 ||

ആസനം പുജയാമാസ
 രാമായാഭിപ്രണമ്യ ച |
 വാലവൃജനമാദായ
 ന്യഷീദത് സചിവാസനേ || 2.91.39 ||

ആനൂപൂർവ്വാനിഷേദുശ്ച
 സർവേ മന്ത്രിപുരോഹിതാഃ |
 തതഃ സേനാപതിഃ പശ്ചാത്
 പ്രശാസ്താ ച ന്യഷീദത || 2.91.40 ||

തതസ്തത്ര മുഹൂർത്തേന
 നദ്യഃ പായസകർദമാഃ |
 ഉപതിഷ്ഠന്ത ഭരതം
 ഭരദ്വാജസ്യ ശാസനാത് || 2.91.41 ||

ആസാമുഭയതഃകൂലം
 പാണ്ഡുമൃത്തികലേപനാഃ |
 രമ്യാശ്ചാവസമാ ദിവ്യാ
 ബ്രാഹ്മണസ്യ പ്രസാദജാഃ || 2.91.42 ||

തേനൈവ ച മുഹൂർത്തേന
 ദിവ്യാഭരണഭൂഷിതാഃ |
 ആഗുർവിംശതിസാഹസ്രാഃ
 ബ്രഹ്മണാ പ്രഹിതാഃ സ്ത്രിയഃ || 2.91.43 ||

സുവർണമണിമുക്തേന
 പ്രവാലേന ച ശോഭിതാഃ |
 ആഗുർവിംശതിസാഹസ്രാഃ
 കുബേരപ്രഹിതാഃ സ്ത്രിയഃ || 2.91.44 ||

യാദിർഗൃഹീതഃ പുരുഷഃ
 സോൻമാദ ഇവ ലക്ഷ്യതേ |
 ആഗുർവിംശതിസാഹസ്രാ
 നന്ദനാദപ്സരോഗണാഃ || 2.91.45 ||

നാരദസ്തുംബുരുഗോപഃ
 പ്രഭയാ സൂര്യവർചസഃ |
 ഏതേ ഗന്ധർവരാജാനോ
 ഭരതസ്യാഗ്രതോ ജഗുഃ || 2.91.46 ||

അലംബുഷാ മിശ്രകേശീ
 പുണ്യരീകാമ വാമനാ |
 ഉപാനൃത്യന്ത ഭരതം
 ഭരദ്വാജസ്യ ശാസനാത് || 2.91.47 ||

യാനി മാൽയാനി ദേവേഷു
 യാനി ചൈത്രരഥേ വനേ |
 പ്രയാഗേ താൻയദ്യശ്യന്ത
 ഭരദ്വാജസ്യ തേജസാ || 2.91.48 ||

ബിൽവാ മാർദംഗികാ ആസൻ
 ശമ്യാഗ്രാഹാ ബിഭീതകാഃ |
 അശ്വത്ഥാ നർത്തകാശ്ചാസൻ
 ഭരദ്വാജസ്യ തേജസാ || 2.91.49 ||

തതഃ സരലതാലാശ്ച
 തിലകാഃ സതമാലകാഃ |
 പ്രഹൃഷ്ടാസ്തത്ര സമ്പേതൂഃ
 കുബ്ജാ ഭൂത്വാമ വാമനാഃ || 2.91.50 ||

ശിംശപാർദ്വമലകീ ജംബു -
 ര്യാശ്ചാൻയാഃ കാനനേ ലതാഃ |
 മാലതീ മൽലികാ ജാതി -
 ര്യാശ്ചാൻയാഃ കാനനേ ലതാഃ |
 പ്രമദാവിഗ്രഹം കൃത്വാ
 ഭരദ്വാജാശ്രമേവസൻ || 2.91.51 ||

സുരാം സുരാപാഃ പിബത
 പായസം ച ബുഭുക്ഷിതാഃ |

മാംസാനി ച സുമേധ്യാനി
ഭക്ഷ്യന്താം യോ യദിച്ഛതി || 2.91.52 ||

ഉച്ഛ്വാദ്യ സ്പനാപയന്തി സ്മ
നദീതീരേഷു വൽഗുഷു |
അപ്യേകമേകം പുരുഷം
പ്രഥദാഃ സപ്ത ചാഷ്ട ച || 2.91.53 ||

സംവാഹന്ത്യഃ സമാപേതു -
ർനാർയോ വിപുലലോചനാഃ |
പരിമുജ്യ തദാൻയോന്യം
പായയന്തി വരാംഗനാഃ || 2.91.54 ||

ഹയാൻ ഗജാൻ ഖരാനുഷ്ട്രാം -
സ്തഥൈവ സുരഭേഃ സുതാൻ |
അഭോജയൻ വാഹനപാ -
സ്തേഷാം ഭോജ്യം യഥാവിധി || 2.91.55 ||

ഇക്ഷുംശ്ച മധുലാജാംശ്ച
ഭോജയന്തി സ്മ വാഹനാൻ |
ഇക്ഷ്വാകുവരയോധാനാം
ചോദയന്തോ മഹാബലാഃ || 2.91.56 ||

നാശ്വബന്ധോഽശ്വമാജാനാ -
ന്ന ഗജം കുഞ്ജരഗ്രഹഃ |
മത്തപ്രമത്തമുദിതാ
സാ ചമുസ്തത്ര സംബഭൗ || 2.91.57 ||

തർപിതാഃ സർവകാമൈശ്ച
രക്തചന്ദനരൂഷിതാഃ |

അപ്സരോഗണസംയുക്താഃ

സൈന്യാ വാചമുദീരയൻ || 2.91.58 ||

നൈവായോധ്യാം ഗമിഷ്യാമോ

ന ഗമിഷ്യാമ ദണ്ഡകാൻ |

കുശലം ഭരതസ്യാസ്തു

രാമസ്യാസ്തു തമാ സുഖം || 2.91.59 ||

ഇതി പാദാതയോധാശ്ച

ഹസ്ത്യശ്വാരോഹബന്ധകാഃ |

അനാമാസ്തം വിധിം ലബ്ധ്വാ

വാചമേതാമുദീരയൻ || 2.91.60 ||

സമ്പ്രഹൃഷ്ടാ വിനേദുസ്തേ

നരാസ്ത്രത സഹസ്രശഃ |

ഭരതസ്യാനുയാതാരഃ

സ്വർഗോന്യമിതി ചാബ്രുവൻ || 2.91.61 ||

നൃത്യന്തശ്ച ഹസന്തശ്ച

ഗായന്തശ്ചൈവ സൈനികാഃ |

സമന്താത് പരിധാവന്തോ

മാൽയോപേതാഃ സഹസ്രശഃ || 2.91.62 ||

തതോ ഭൂക്തവതാം തേഷാം

തദന്നമമൃതോപമം |

ദിവ്യാനുദ്വീക്ഷ്യ ഭക്ഷ്യാംസ്താ -

നഭവദ് ഭക്ഷണേ മതിഃ || 2.91.63 ||

പ്രേഷ്യാശ്ചേടുശ്ച വധുശ്ച

ബലസ്ഥാശ്ചാപി സർവശഃ |

ബഭ്രുവുസ്തേ ഭൃശം പ്രീതാഃ
സർവേ ചാഹതവാസസഃ || 2.91.64 ||

കുഞ്ജരാശ്ച വരോഷ്ട്രാശ്ച
ഗോത്ര്യാശ്ച മൃഗപക്ഷിണഃ |
ബഭ്രുവുഃ സുഭൃതാസ്തത്ര
നാതോ ഹൃന്യമകൽപയത് || 2.91.65 ||

നാശുക്ലവാസാസ്തത്രാസീത്
ക്ഷുധിതോ മലിനോപി വാ |
രജസാ ധൃസ്തകേശോ വാ
നരഃ കശ്ചിദഭ്യശൃത || 2.91.66 ||

ആജ്ഞേഷാപി ച വാരാഹൈ -
ർനിഷ്ഠാനവരസഞ്ചയൈഃ |
ഫലനിർയൂഹസംസിദ്ധൈഃ
സുപൈർഗന്ധരസാൻവിതൈഃ || 2.91.67 ||

പുഷ്പധ്വജവതീഃ പൂർണാഃ
ശുക്ലസ്യാന്നസ്യ ചാഭിതഃ |
ദദ്യൂശൂർവിസ്ഥിതാസ്തത്ര
നരാ ലൗഹീഃ സഹസ്രശഃ || 2.91.68 ||

ബഭ്രുവുർവനപാർശ്വേഷു
കൂപാഃ പായസകർദമാഃ |
താശ്ച കാമദുഘാ ഗാവോ
ദ്രുമാശ്ചാസൻ മധുച്ഛൃതഃ || 2.91.69 ||

വാപ്യോ മൈരേയപൂർണാശ്ച
മൃഷ്ടമാംസചയൈർവൃതാഃ |

പ്രതപ്തപിറൈശ്ചാപി

മാർഗമായൂരകൗക്കുടൈഃ || 2.91.70 ||

പാത്രീണാം ച സഹസ്രാണി

സ്ഥാലീനാം നിയുതാനി ച |

ന്യർബുദാനി ച പാത്രാണി

ശാതകുന്ദമയാനി ച || 2.91.71 ||

സ്ഥാൽയഃ കുന്ദഃ കരന്ദൃശ്ച

ദധിപൂർണാഃ സുസംസ്കൃതാഃ |

യൗവനസ്ഥസ്യ ഗൗരസ്യ

കപിത്ഥസ്യ സുഗന്ധിനഃ || 2.91.72 ||

ഹ്രദാഃ പൂർണാ രസാലസ്യ

ദധ്നഃ ശ്വേതസ്യ ചാപരേ |

ബഭൂവുഃ പായസസ്യാന്യേ

ശർകരാണാം ച സഞ്ചയാഃ || 2.91.73 ||

കൽകാംശൂർണകഷായാംശ്ച

സ്നാനാനി വിവിധാനി ച |

ദദ്യൂർഭാജനസ്ഥാനി

തീർഥേഷു സരിതാം നരാഃ || 2.91.74 ||

ശുക്ലാംശുമതശ്ചാപി

ദന്തധാവനസഞ്ചയാൻ |

ശുക്ലാംശ്ചനനകൽകാംശ്ച

സമുദ്രേഷ്വതിഷ്ഠന്തഃ || 2.91.75 ||

ദർപണാൻ പരിമുഷ്ടാംശ്ച

വാസസാം ചാപി സഞ്ചയാൻ |

പാദുകോപാനഹം ചൈവ

യുഗ്മാൻയത്ര സഹസ്രശഃ || 2.91.76 ||

ആഞ്ജനീഃ കങ്കതാൻ കുർചാം -

ശ്ചരത്രാണി ച ധനുഷി ച |

മർമത്രാണാനി ചിത്രാണി

ശയനാൻയാസനാനി ച || 2.91.77 ||

പ്രതിപാനഹ്രദാൻ പൂർണാൻ

ഖരോഷ്ട്രഗജവാജിനാം |

അവഗാഹ്യസുതീർഥാംശ്ച

ഹ്രദാൻ സോത്പലപുഷ്പകരാൻ |

ആകാശവർണപ്രതിമാൻ

സ്വച്ഛതോയാൻ സുഖോപ്ലവാൻ || 2.91.78 ||

നീലവൈദൂർയവർണാംശ്ച

മൃദൂൻ യവസസഞ്ചയാൻ |

നിർവാപാർഥം പശൂനാം തേ

ദദ്യൂസ്തത്ര സർവശഃ || 2.91.79 ||

വ്യസ്ഥയന്ത മനുഷ്യാസ്തേ

സ്വപ്നകൽപം തദദ്ഭുതം |

ദൃഷ്ട്വാത്ഥിമ്യം കൃതം താദൃഗ്

ഭരതസ്യ മഹർഷിണാ || 2.91.80 ||

ഇത്യേവം രഥമാണാനാം

ദേവാനാമിവ നന്ദനേ |

ഭരദ്വാജാശ്രമേ രഥേ

സാ രാത്രിർവ്യത്യവർതത || 2.91.81 ||

പ്രതിജഗ്മുശ്ച താ നദ്യോ

ഗന്ധർവാശ്ച യഥാഗതം |

ഭരദ്വാജമനുജ്ഞാപ്യ

താശ്ച സർവാ വരാംഗനാഃ || 2.91.82 ||

തഥൈവ മത്താ മദിരോത്കടാ നരാ -

സ്തഥൈവ ദിവ്യാഗുരുചന്ദനോക്ഷിതാഃ |

തഥൈവ ദിവ്യാ വിവിധാഃ സ്രഗുത്തമാഃ

പൃഥഗ്വികീർണാ മനുജൈഃ പ്രമർദിതാഃ || 2.91.83 ||

|| ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ

അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകനവതിതമഃ സർഗഃ ||